

УДК [351.743:378.1]/(477)

**Н.В. КОЛОМОЄЦЬ**, Харківський національний університет внутрішніх справ

## **МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ВИЩИМИ НАВЧАЛЬНИМИ ЗАКЛАДАМИ МВС УКРАЇНИ: СУТНІСТЬ ТА СПЕЦИФІКА**

**Ключові слова:** управління відомчим вищим закладом освіти, правовий метод, метод переконання

Вищі навчальні заклади (далі – ВНЗ) системи Міністерства внутрішніх справ України є складними соціальними системами зі своїми закономірностями розвитку, специфікою та всіма властивими лише їм ознаками.

Процес управління у вищих навчальних закладах характеризується цілою сукупністю властивостей: складністю та невизначеністю, багатокритерійністю рішень, динамічним характером процесів, суперечливістю та важко формалізованим характером функціонування елементів системи управління. У зв'язку з цим, виділення специфічних методів управління, характерних саме для ВНЗ МВС України є вкрай важливим завданням, яке стоїть перед керівником навчального закладу, адже від характеру його управлінських рішень залежатиме подальша доля та розвиток ВНЗ.

Управління ВНЗ МВС України за своїм призначенням має враховувати різноманітність і специфічність поставлених перед органами внутрішніх справ завдань. Належно організоване управління діяльності вищих відомчих навчальних закладів Міністерства внутрішніх справ прямо впливає на рівень підготовки фахівців для практичних органів та підрозділів, а в кінцевому результаті – в значній мірі, на стан охорони громадського порядку та боротьби зі злочинністю.

Проблематикою та питаннями управління вищими навчальними закладами МВС України та освітою в них займалися та продовжують досліджувати такі вчені та науковці,

як: О.М. Бандурка, Д.М. Бахрах, М.Г. Шульга, Ю.П. Битяк, Б.В. Новіков, В.М. Колпаков, В.В. Крижко, В.Я. Малиновський, М.Н. Курко, М.І. Іншин, О.В. Черв'якова, Л.І. Миськів та інші. З цього, метою статті є узагальнення основних ознак управління та виділення на цій основі специфічних методів управління характерних саме для вищих навчальних закладів МВС України. Тому, предметом даного дослідження є «управління» в загальному вимірі та формування з даної категорії сутності методів управління ВНЗ МВС України.

В найзагальнішому вигляді управління можна визначити як комплекс необхідних засобів впливу на групу, суспільство або його окремі ланки з метою їх упорядкування, збереження якісної специфіки, вдосконалення і розвитку. Розрізняють управління в технічних системах (нежива природа, технічне управління), управління в біологічних системах (жива природа, біологічне управління), управління в соціальних системах (управління в суспільстві, соціальне управління). Всі три види управління пов'язані між собою. У сфері соціального управління можна розглядати управління суспільством, державне управління, управління в громадських організаціях, управління виробництвом. Отже, будь-яка спільна діяльність людей – виробництво чи дозвілля, політика чи освіта, охорона правопорядку в державі чи захист прав і свобод окремого громадянина – викликає необхідність погодження, координації, упорядкування і цілеспрямованого індивідуальних та групових зусиль і волі, тобто відповідного управління [1, с.113].

У науковій літературі визначено загальні риси методів управління, зокрема наголошено, що вони: органічно пов'язані з цільовим призначенням управлінської діяльності як особливого виду практичної реалізації завдань і функцій держави; виражають владно-організуючий (тобто управлінський) вплив органів виконавчої влади та інших суб'єктів державного управління на відповідні керовані об'єкти; здійснюються у взаємозв'язках між суб'єктами й об'єктами державного

управління; використовуються суб'єктами державного управління як засоби реалізації закріпленої за ними компетенції і безпосередньо виражають повноваження державно-владного характеру; завжди мають своїм адресатом відповідні керовані об'єкти (індивідуальні або колективні); у методах управління у відповідному обсязі виявляється державний (публічний) інтерес; адміністративно-правова форма опосередкування методів і вияв їх у правових актах управління, вибір конкретних методів управління прямо залежить не тільки від особливостей організаційно-правового статусу суб'єктів виконавчої влади, але й насамперед від особливостей керованого об'єкта [2, с.297–298].

Сучасна система управління освітою відноситься до порівняно нового інституту адміністративно-державного управління. Характеризуючи поняття «управління вищими відомчими закладами освіти», слід виходити з ознак, властивих процесам соціального та державного управління в органах внутрішніх справ. Такі особливості пов'язані лише з природою цієї системи, обумовлені її функціонуванням і розвитком, залежать від умов, у яких вона існує. Управління відомчим вищим закладом освіти – це свідомий вплив керівництва на підлеглих (персонал), об'єкти та процеси, що здійснюється з метою надання певної спрямованості їх діяльності задля отримання бажаних результатів. Цей процес має такі завдання: внесення необхідної упорядкованості; сумісної діяльності персоналу; досягнення погодженості у роботі; здійснення координації дій [3, с.59].

Значення управління діяльністю ВНЗ МВС України в сучасних умовах визначається тим, що знаходячись в системі «наука-освіта-практика», він стає одним із найважливіших факторів, з яким пов'язується подальший розвиток науково-технічного прогресу. Під управлінням ВНЗ також варто розуміти процес цілеспрямованого організуючого впливу на відповідну підсистему в сфері освіти з метою підготовки висококваліфікованих кадрів для МВС України та інших

сфер життєдіяльності суспільства і держави.

Управління ВНЗ системи МВС відрізняється рядом принципових особливостей, які впливають із наступних факторів:

- високий середній інтелектуальний рівень персоналу;
- «неглибока» управлінська структура (причетність великої кількості співробітників до прийняття управлінських рішень);
- об'єктивно неповна інформованість залучених до керівництва про майбутню ситуацію і ситуацію, яка склалася;
- висока дефіцитність забезпечуючих ресурсів;
- нечіткий опис показників об'єкту впливу [4].

Складність і динамічність розвитку сучасного ВНЗ системи МВС в умовах зростання конкуренції потребують комплексного підходу до вирішення завдань управління і подальшого розвитку методів управління службовим колективом. Розглянемо детально методи управління ВНЗ.

У науці управління існують дві групи методів, що відрізняються між собою за критерієм примусовості або потенціалу переконання, який сприймає об'єкт управління. До примусових відносяться правові методи, а до методів переконання – духовно-ідеологічні (юридично не забезпечені) [5, с.7].

До складу перших, тобто примусових, входять усі методи управління економічним, соціальним, політичним і духовним життям колективу ВНЗ, які мають правове забезпечення, незалежно від рівня правової норми: починаючи з Конституції України і закінчуючи управлінськими рішеннями вузівського рівня.

Правові методи управління завжди грали важливу роль у системі методів, але їхня роль особливо посилилась з моменту оголошення побудови правової держави. Правові методи управління ВНЗ системи МВС – це правила діяльності, що гарантуються примусовою силою держави. На практиці реалізація цих методів називається правовим регулюванням. Під час застосування правових

методів відповідні суб'єкти реалізують розпорядчі повноваження, змістом яких є виконання вимог закону й організація застосування правових норм, а в передбачених законом випадках здійснюють адміністративну юрисдикцію (наприклад, притягнення до дисциплінарної відповідальності). Така діяльність пов'язана з виданням правових актів, які тягнуть за собою певні юридичні наслідки, тобто ведуть до виконання, зміни або припинення адміністративних правовідносин між суб'єктом і об'єктом управління [6, с.264]. Головне у правовому регулюванні діяльності ВНЗ – це нормальний характер керуючого впливу. Це означає те, що на відміну від правових актів індивідуальної спрямованості, правові норми адресуються конкретному колу осіб і діють визначений час, що забезпечує стабільність збалансованого і стійкого управління. Найпоширенішими правовими актами для ВНЗ, які можна назвати вираженням правових методів, є положення та інструкції.

До складу методів переконання входять юридично не забезпечені програми, теоретичні викладки, соціологічні аналізи, різні науково-практичні концепції, якими можуть керуватися об'єкти управління, статутні положення добровільних громадських організацій, спілок, об'єднань за інтересами тощо. До цієї ж групи входять методи морального заохочення.

В залежності від їхніх основних характеристик методи більшістю дослідників розділяються на декілька груп: стимулюючі; адміністративно-правові; соціально-психологічні та ін.

В основі методів стимулювання лежать об'єктивні інтереси економічного і морального порядку. Стимулювання може бути двох видів: економічне і моральне. Економічне стимулювання – це комплекс засобів і прийомів управління, заснованих на використанні економічної зацікавленості, інтересів і системи взаємопов'язаних показників, норм та нормативів. Мета економічних методів полягає в створенні умов, які зацікавлюють

структурні підрозділи ВНЗ у прийнятті раціональних завдань та їх успішному виконанні. В кінцевому рахунку економічні методи зводяться до управління інтересами, через інтереси і за допомогою інтересів. Економічні методи передбачають можливості діяти в інтересах колективу закладу та її членів для стимулювання високої продуктивності праці. Вони повинні створювати умови, при яких співробітники були б зацікавлені в покращанні показників роботи ВНЗ.

Економічне стимулювання ґрунтується на порівнянні витрат із результатами праці і реалізується, насамперед, шляхом розробки об'єктивно обґрунтованої оплати праці. При цьому, основними засобами економічного стимулювання є варіювання форм нарахування заробітної плати, розробка преміально-заохочувальної системи. Для сфери ВНЗ МВС України характерне застосування специфічних засобів матеріального стимулювання: введення надвишок за вчений ступінь, спеціальне і вчене звання, виплата премій та гонорарів за наукову продукцію, присвоєння позачергового спеціального звання.

Моральне стимулювання виходить із визнання заслуг, досягнень і авторитету спеціаліста. Вища школа системи МВС не може бути віднесена до виробничої сфери. Ця обставина пояснюється, насамперед, тим, що інтелектуальну працю дуже складно оцінити, використовуючи тільки матеріальні еквіваленти. У ВНЗ, як і в науці, пріоритети зміщаються у бік визнання авторитету, тому у сфері інтелектуальної праці головним є психологічний фактор: загальне визнання – вищий стимул для подальшої творчої праці.

Адміністративно-правові методи управління являють собою сукупність засобів юридичного (правового і адміністративного) впливу на відносини персоналу у ВНЗ. Здійснення цих методів гарантується діючою системою державних законів та нормативних актів. Юридичний вплив полягає у використанні правових норм, які регулюють зв'язки і відносини в процесі управління навчальним закладом. Правові норми містяться в різних

законодавчих актах, положеннях, інструкціях, наказах і розпорядженнях. Використання правових норм передбачає запровадження різних санкцій, які поділяються на дисциплінарні, матеріальні, адміністративні та карно-правові.

Під час виконання адміністративних функцій кожний керівник регламентує діяльність підлеглих йому співробітників, ставить завдання виконавцям і контролює їх виконання. Адміністративний вплив визначає обсяг повноважень, якими наділений керівник. Адміністративні методи припускають організаційні та розпорядницькі дії.

Організаційні дії відбиваються в чіткому розподілі функцій управління, встановленні прав і обов'язків керівників, регламентації основних процедур управлінської діяльності. Вони відбивають статистику системи управління і являють собою комплекс заходів організаційного характеру. В основі організаційного впливу лежать організаційне регламентування і організаційне нормування. Організаційне регламентування встановлює правила, обов'язкові для виконання, і визначає зміст і порядок управлінської діяльності у відповідності з правовими нормами та інструктивними матеріалами [7].

Розпорядницькі дії відображають в повній мірі динаміку управління ВНЗ. Базу для розпорядницької діяльності створюють посадові інструкції, розподіл прав та обов'язків, організаційні структури та інше. Управління здійснюється в процесі функціонування системи і націлене на забезпечення злагодженої роботи апарату управління організації, на підтримку навчально-виховного процесу в заданому режимі роботи. Розпорядницькі дії можуть виражатися у вигляді усного або письмового розпорядження і мати форму наказу або договору. В них формулюються завдання для відповідних підрозділів організації, засоби їх вирішення та строки реалізації. Облік і контроль виконання дозволяє своєчасно здійснювати діяльність по координації, коригуванню всіх процесів, які відбуваються у ВНЗ, реагувати на зміни, які

в ньому відбуваються. Організаційні і розпорядницькі дії виконуються спільно, доповнюючи одна одну.

Соціально-психологічні методи дозволяють органічно проникати у навчально-методичний та виховний процеси, активно брати участь у формуванні персоналу та осіб, які навчаються, в значній мірі визначаючи розвиток колективу ВНЗ, якість наданих знань, робіт або послуг, темпи впровадження науково-технічного прогресу.

Не слід забувати, що перераховані методи управління не існують ізольовано, а постійно взаємодіють один з одним. Тому для того, щоб здійснювати ефективне управління і керівництво спеціалізованим ВНЗ потрібно знати й вміти раціонально обрати ті методи, які є дійсно прийнятним для конкретної ситуації; добре знати соціальні, психологічні та правові методи управління та правильно їх використовувати, залежно від конкретних ситуацій та обставин.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Вищі навчальні заклади Міністерства внутрішніх справ України : навч. посіб. / за заг. ред. А. Т. Комзюка, М. І. Іншина, О. М. Музичука. – Х. : ОСН, 2010. – 212 с.
2. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2-х т. Т. 1. Загальна частина / ред. колегія: В. Б. Авер'янов (голова). – К. : Вид-во «Юридична думка», 2004. – 584 с.
3. Черв'якова О. В. Організаційно-правові аспекти управління вищим навчальним закладом МВС України: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Черв'якова Оксана Володимирівна. – Х., 2002. – 219 с.
4. Маслов В. Принципи менеджменту в установах освіти / Маслов В., Шаркунова В. // Освіта і управління. – 1997. – № 1.
5. Колпаков В. М. Методы управления : учебное пособие / Колпаков В. М. – К. : МАУП, 1997. – 160с.
6. Миськів Л. І. Адміністративно-правові засоби морально-правового виховання кур-

сантів у ВНЗ МВС України / Л. І. Миськів // Форум права. – 2009. – № 2. – С. 263–272 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-2/09mlivmu.pdf>.

7. Бандурка О. М. Основи управління в органах внутрішніх справ України: теорія, досвід, шляхи удосконалення / Бандурка О. М. – Х. : Основа, 1996. – 395 с.

*Коломоєць Н. В. Методи управління вищими навчальними закладами МВС України: сутність та специфіка / Н. В. Коломоєць // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 484–488 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11knvctc.pdf>*

Розглядаються методи управління відомчими вищими навчальними закладами МВС України, охарактеризовані їх властивості та значення в реалізації управління; виділено специфічні методи властиві саме управлінню вищими навчальними закладами МВС України.

\*\*\*

*Коломоєц Н.В. Методы управления высшими учебными заведениями МВД Украины: сущность и специфика*

Рассматриваются методы управления ведомственными высшими учебными заведениями МВД Украины, охарактеризованы их свойства и значения в реализации управления; выделены специфические методы, характерные именно управлению высшими учебными заведениями МВД Украины.

\*\*\*

*Kolomoiets N.V. Management Methods Higher Educational Institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine: Essence and Specificity*

The article is devoted to the description of the methods of management in higher educational establishments of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, their properties and value in management realization are characterized; specific management methods are examined.